

[Burgerschap \(zoekresultaten?tag=Burgerschap\)](#).

Burgerschapsonderwijs als verlengde van de filosofie

28-10-2024 | Door: Wiesette Haverkamp

Een van de kritieken op het burgerschapsonderwijs is dat deze is voorgeschreven door de politiek. Zorgen we er daarmee voor dat we leerlingen vormen tot kritisch denkende burgers of voegen we ze naar de huidige geldende samenleving? En wat kun je doen om die disciplinerende praktijk los te laten, om ruimte te geven voor reflectie en zo leerlingen écht een eigen mening te leren vormen? In gesprek met filosoof Joris Verheijen.

Joris is docent filosofie en geschiedenis. Hij geeft les op het Cygnusgymnasium in Amsterdam en op de Hogeschool voor Toegepaste Filosofie in Utrecht. Afgelopen zes jaar heeft hij onderzoek gedaan naar de verbinding tussen de Duitse vormingsgedachte 'Bildung' en burgerschap, waarop hij in juli cum laude promoveerde.

"School wordt regelmatig een minisamenleving genoemd, maar ik zie vaak dat leerlingen worden voorbereid om zich aan de regels van de huidige samenleving te conformeren. Maar deze samenleving is niet een gegeven waaraan je je per se zou moeten aanpassen. Misschien kan die wel anders ingericht worden, bijvoorbeeld met meer rechtvaardigheid of een minder destructieve manier van produceren. Burgerschap is in mijn ogen veel meer dan 'leer de huidige democratische regels en luister naar elkaar'. Voor mij is dat alsof je kinderen leert om in een rechte gang naar het gewenste doel te lopen."

Joris vindt dat je op die manier burgers creëert die zich niet kritisch met de samenleving kunnen bemoeien, die minder interesse ontwikkelen in politiek en niet het idee hebben dat zij het verschil kunnen maken. “En dat is wel wat we nodig hebben in een wereld die aan welvaart ten onder dreigt te gaan. Er moeten belangrijke beslissingen genomen worden en dat kan alleen met generaties die hun verantwoordelijkheid kunnen nemen, die zich betrokken voelen bij wat er gebeurt en die zich niet hebben afgekeerd van de politiek.”

Hoe ziet burgerschapsonderwijs uit volgens Joris? “Voor staatsinrichting hebben we ‘maatschappijleer’. Ik denk dat echt burgerschap meer in het verlengde van filosofie ligt. En de kern is reflectie op de wereld waarin we leven. Hoe is die wereld ingericht? Wat is mijn plek? Is er voor iedereen een plek? Is het een rechtvaardige wereld? Is het de enige mogelijke wereld? Dat zijn volgens mij vragen die bij burgerschap een rol moeten spelen.”

‘Vrijheid gunnen’

Dat reflecteren begint wat hem betreft op school. “Want ik vind een mini-samenleving wél een mooi uitgangspunt. Je maakt leerlingen gelijk tot experts, ook al lezen ze geen kranten en kijken ze beperkt nieuws. Ze zijn qua school absoluut de experts met een waanzinnig scherp inzicht. Ze weten hoe dat systeem in elkaar zit en hoe rechtvaardig of onrechtvaardig dit is. Ga met je leerlingen de discussie aan over schoolregels, over de opbouw van het curriculum, over de vrijheid of onvrijheid die ze hebben bij het vormgeven van hun eigen onderwijs. In hoeverre werken de regelingen en instellingen als disciplinerende praktijken? Wat voor effect hebben ze op jou? Is dit de enige manier? Zou het anders kunnen? En wat voor inzicht verschaft je dat in de grote samenleving buiten de school?”

Joris legt deze vragen aan al zijn vijfdeklassers voor en gebruikte de input hiervan ook voor zijn proefschrift. “Leerlingen zijn redelijk eenduidig en geven aan: ‘geef ons de vrijheid om ons eigen onderwijs te maken, om onze eigen vragen te stellen en onze eigen belangstelling verder te ontdekken in plaats van overal vastliggende programma’s te moeten volgen. Die vrijheid gun ik leerlingen graag. Dat prikkelt hun nieuwsgierigheid en kritische vermogens.”

Ga met je leerlingen de discussie aan over schoolregels, over de opbouw van het curriculum, over de vrijheid of onvrijheid die ze hebben bij het vormgeven van hun eigen onderwijs.

Lopen we dan niet het risico op chaos? Vertrouwen in het vakmanschap van docenten is een vereiste vindt Joris. “Ik denk dat docenten aan het eind van een jaar heel goed in staat zijn om te beoordelen welke

leerlingen doorkunnen en welke leerlingen achterlopen of extra zorg nodig hebben. Daarvoor heb je geen gestandaardiseerde normen nodig die elke vrijheid uit het onderwijs slaan. We hebben hooggekwalificeerde, enorm gemotiveerde vakdocenten. Geef hun het vertrouwen om hun eigen onderwijs vorm te geven.”

Ruimte voor reflectie is er nu weinig, vertelt Joris: “We zitten namelijk allemaal in een soort race en dagelijkse routine om de juiste cijfers in de juiste vakjes te plaatsen. Hoe maak je ruimte? Heel concreet: begin te kijken of je een aantal toetsen kunt schrappen. Dat zorgt gelijk voor minder schoolstress, één van de oorzaken van de achteruitgang van het levensgeluk bij jongeren, volgens het Trimbos Instituut.”

Tips

Wat kun je doen om met reflectie aan de slag te gaan? Joris geeft graag suggesties. “Stel de leerlingen vragen als: wat voor school zijn we met elkaar? Wat is het doel? En maken we dat waar? Hoeveel ruimte heeft iedereen om zichzelf te zijn? Of moeten we ons eigenlijk allemaal conformeren?” Een school moet minimaal een actieve leerlingenraad hebben, die over vragen nadenkt en zich met het schoolbeleid bemoeit, vindt Joris. “En dan niet zoals het meestal gaat: dat ze mogen meepraten over de kleur van de muren in de kantine. Neem leerlingen serieus en laat ze meepraten over het curriculum, over de beste invulling van hun eigen onderwijs.”

Een schoolkrant vindt Joris ook een goed idee. “En dan niet zo’n zieltogend instituut waarin iemand plichtmatig een horoscoop en een filmbespreking plaatst. Een schoolkrant is bij uitstek de plek waar reflecties vorm kunnen krijgen en voor het voetlicht gezet kunnen worden.”

Een volgende manier is: “Pak een discussie uit het nieuws of een kamerdebat. Daar worden al verschillende perspectieven belicht. Zet samen met de leerlingen een aantal uitspraken op een rijtje en bekijk steeds de waarde van waar uit een persoon redeneert. Is dat voorzichtigheid? Is het solidariteit? Is het rationaliteit? En wat is de norm die daaruit voortvloeit?”

Joris deed dat met het debat over pokkenvaccins: sturen we pokkenvaccins naar Afrika of houden we ze zelf? “Uiteindelijk zegt de minister ‘we moeten voorzichtig zijn. Dus we moeten die vaccins voor onszelf houden’. De hoogleraren en het RIVM zeiden ‘we moeten voorzichtig zijn, daarom is het beter de vaccins naar Afrika te sturen,